



STRÖMSTAD AKADEMI

Nordiskt institut för avancerade studier

En julbeträktelse julafton 2023

Per Flensburg

Klockan är kvart över elva julaftons kväll. Jag har just sett färdigt midnattsmässan från Rom. Inte för att jag är speciellt kristen, men det var en tradition i min förra familj och den upprätthåller jag då och då. I år höll påven en väldigt fin predikan där han utgick från julevangeliets två teman: Skattskrivningen och Jesu födelse. Han tyckte det var anmärkningsvärt att evangeliet uppehöll sig så mycket vid skattskrivningen, det hade ju räckt med att nämna den i förbifarten. Men påven såg skattskrivningen som ett sätt att räkna huvuden medan Jesu födelse innebar att man såg den enskilda människans ansikte. Alltså ett administrativt, indelande och räknande synsätt och ett mänskligt, humanitärt och andligt dito som motsats. Föga förvånande ansåg han att det behövdes mer av det senare.

Tidigare under eftermiddagen hade vi haft en intressant diskussion om allt elände i världen och vem som vann på det. Vapenindustrin var en given vinnare men vi kom aldrig fram till om det verkligen var de som initierat alla de krig vi ser i världen. Oljeindustrin har dock stor skuld i att klimatarbetet går så långsamt och risken att jorden ska bli obebodlig för våra barnbarn är överhängande. Kortsiktiga, monetära vinster väger mer än mänsklighetens framtid. Varför är det så? Är oljeshejkerna så okunniga att de inte ser hur de omintetgör sin släkts framtid? Giriga är de, men inte dumma. Kanske kan påvens idé om skattskrivning kontra mänsklighet förklara en del av saken?

Innan jag går in på denna intressanta fråga vill jag ta upp två begrepp jag för många år sedan läste om i en bok av den norske sociologen, Dag Østerberg. Förståelseformer hette den och var utgiven på Korpens förlag i slutet av 70-talet. Hans begrepp var utvändigt och invändigt tänkande där det utvändiga bygger på kata-logik, alltså påvens skattskrivning medan det invändiga byggde på ana-logik och dia-logik, alltså den logik som enligt påven uppfattning, är en konsekvens av den kristna tron, manifesterad i Jesu födelse. Nu finns det otaliga exempel på att religion, som många gånger baseras på ett fredsbudskap, lett till ohyggliga grymheter. Tänk på korstågen, häxbrännningar, 30-åriga kriget och för den delen det nuvarande kriget mellan Hamas och Israel, Visserligen är ingen av de senare speciellt fredssträvande, men man använder religionen som motivering för ohyggliga grymheter.

Vår julmiddagsdiskussion böljade fram och tillbaka och givetvis löste vi inte världens problem, men jag kom fram till att en bidragande orsak till eländet i världen är vår tendens att stoppa in människor och företeelser i fack. Vi generaliserar den enskilda människan till att passa in i ett speciellt fack. Exempel: Muslimer förtrycker kvinnor, svenskar, speciellt Sverigedemokrater, bränner koranen, unga invandrare skjuter hej vilt omkring sig, näringslivets direktörer, speciellt bankdirektörerna, tänker bara på sina bonusar och struntar i miljön etc. Jag vill betona att detta är schabloner, och grova generaliseringar och jag omfattar ingen av dem. Men – och nu svär jag i kyrkan – sysslar inte vetenskapen med generaliseringar? Genererar den inte schabloner i

vilka den sätter in sina undersökningsobjekt? Bidrar inte vetenskapen, i varje fall indirekt, till den kata-logik som skattskriver världen?

Kommen så här långt i mitt tänkande återgår jag till oljeschejkerna och undrar om de är medvetna om att deras agerande omintetgör deras dynastiers, ja faktiskt hela mänsklighetens framtid? Jag tror faktiskt inte att de är det. Min åsikt grundas på att jag på 70-talet sommarjobbade som nattvakt på Addo i Malmö. Addo gjorde avancerade mekaniska räknemaskiner som kunde klara alla fyra räknesätten. Skulle man vidare höll den på en lång stund och väsnades och snurrade och stavarna med siffror åkte upp och ner med ett fruktansvärt oväsen. Dessa monster blev ju som vi vet utkonkurrerade av elektroniska räknedosor som till en bråkdel av priset gjorde samma sak betydligt snabbare och tystare. Men när jag pratade med gubbarna på fabriken menade de att räknedosorna inte hade en chans mot Addos räknemaskiner, som var hållbara och robusta och baserade på en välkänd teknik. Dessa åsikter filtrerades genom alla rapporter som skickades till ledningen, som följaktligen fick en skev bild av verkligheten och så gick det som det gick: Addo gick i konkurs. Detta filtrerande rapporteringssystem beskriver företagsekonomen som gate-keeper fenomenet. Vi ser något liknande när det gäller våra schejker: Information om klimatkrisen och oljans betydelse för den tonas ner, bagatelliseras och rentav förtigs av deras underlydande.

I de stora oljebolagen sker en liknande process, Det är viktigt för ägarna att visa fram ljusa framtidsutsikter och fortsätta aktieutdelningen. Följaktligen inträder gate-keeperfenomenet här också och jorden fortsätter att förstöras. Skattskrivningen jobbar på! Men många industriledare har insett att kata-logiken håller inte, vi kan inte hålla på att skattskrivna jorden utan måste gå i dia-logik med de onda krafterna och övertyga dem om att de har fel. Vi kan inte bara vara utvändiga, vi har en insida också.

Som forskare bör man ställa sig frågan: Vad beror detta på? Finns det några förändringar i samhället som leder till dessa fenomen? Jag vill påminna om det föredrag jag höll vid Strömstad akademis vetenskapsfestival 2019. Där hävdade jag att ett antal omfattande paradigmskiften ägt rum under perioden 1970 - 1990 i många vetenskaper. Fast då var det tvärtom från ett kata-logiskt perspektiv till ett ana-logiskt/dialektiskt, Det ligger nu nära till hands att spekulera kring om dessa skiften i tankesätt är ett återkommande fenomen och om så är fallet, vad är det som driver det? Frågan är enligt min mening värd att undersökas och det är mycket troligt att jag kommer att påbörja en sådan undersökning: Under vilka förhållanden styrs samhället av ett kata-logiskt resp ana-logisk tänkande? Jag behöver dock hjälp med det och bjuder därför in dig, käre läsare, att delta i denna idéhistoriska exkursion i det mänskliga samhällets tänkande.